

ارزیابی عوامل مؤثر بر بهبود صنعت گردشگری با تأکید بر توسعه درآمد پایدار در شهر رامسر مورد مطالعه (دو طرح چشمه آبگرم و تله کابین رامسر)

علی توکلان^۱   علیرضا نژادبابا شاهرابی^{۲*}

- ۱- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران
- ۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی عوامل مؤثر بر بهبود صنعت گردشگری با تأکید بر توسعه درآمد پایدار در شهر رامسر در رابطه با دو طرح چشمه آبگرم و تله کابین رامسر به صورت توصیفی-تحلیلی و به شیوه پیمایشی صورت گرفت. بدین منظور از طریق منابع کتابخانه‌ای و همچنین تهیه پرسشنامه و مصاحبه با کارشناسان و متخصصان حوزه مدیریت شهری در شهرستان رامسر داده‌های لازم گردآوری گردید و سپس از طریق تکنیک تحلیل سلسله مراتبی (AHP) شاخص‌های لازم تعیین و داده‌های گردآوری شده حاصل از نظر جامعه آماری در نرم افزار اکسپرت چویس تجزیه و تحلیل شد. نتایج نشان داد که در ارزیابی شاخص‌های اصلی، شاخص "مدیریت و برنامه‌ریزی" با وزن ۰,۲۸۹ از بیشترین اهمیت برخوردار بوده و شاخص‌های "مسائل اقتصادی"، "مسائل امنیتی"، "امکانات رفاهی" و "مسائل فرهنگی و اجتماعی" به ترتیب با اوزان ۰,۲۸۴، ۰,۲۴۰، ۰,۱۰۰ و ۰,۰۸۷ در رتبه‌های دوم تا پنجم قرار دارند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که نقش و اهمیت برنامه‌ریزی در صنعت گردشگری می‌باشد به گونه‌ای که با وجود تأمین تمامی شاخص‌ها در صورت عدم تدوین برنامه‌ای که چشم‌انداز صنعت گردشگری را به خوبی روشن نماید، وجود منابع مالی و رفاهی کمکی به صنعت گردشگری در این شهرستان نخواهد نمود و امنیت مورد نظر گردشگران نیز تأمین نخواهد شد.

واژه های کلیدی: توسعه پایدار، گردشگری پایدار، درآمد پایدار، شهر رامسر

مقدمه

با پیشرفت جوامع، گردشگری به یک صنعت مهم در اقتصاد جهانی تبدیل شده است (یائو و فوترینگام^۱، ۲۰۱۶: ۳). به گونه‌ای که توسعه اقتصادی یک جامعه تا حدود زیادی به توسعه گردشگری وابسته است، که به نوبه خود با افزایش سطح گردشگری، درآمد و اقتصاد آن جامعه (به طور مستقیم یا غیرمستقیم) می‌تواند ارتقاء یابد (پرات^۲، ۲۰۱۵: ۱). از مزایای اقتصادی و اجتماعی گردشگری می‌توان به ارتقاء مؤثر در تنظیم و بهبود زیرساخت‌ها، افزایش فرصت‌های شغلی، درآمد پایدار و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی اشاره کرد (جین، چنگ، زو و هوانگ^۳، ۲۰۱۸: ۳). لذا توسعه گردشگری موضوع مهمی در زمینه مطالعات گردشگری و منطقه‌ای است (چنگ، زو و هوانگ^۴، ۲۰۱۹: ۱). به گواهی سازمان یونسکو، ایران از نظر وجود آثار تاریخی و فرهنگی در میان هشت کشور نخست جهان جای دارد و از منظر جاذبه‌های اکوتوریسمی و تنوع اقلیمی جزء پنج کشور برتر دنیاست. طبیعت چهار فصل ایران، وجود دریا، کویر، چشمه‌های آب گرم، حیات وحش متنوع و انحصاری، جاذبه‌های گردشگری مذهبی و تمدن هفت هزار ساله این قابلیت را به ایران بخشیده است که در ردیف‌های نخست گردشگری جهان حرف نخست را بزند. اما متأسفانه با توجه به چنین ظرفیت‌های بی‌بدیلی هنوز نتوانسته، بهره کافی را برای رشد اقتصادی - اجتماعی و توسعه پایدار کشور ببرد (توکلی، ۱۳۹۸: ۲). پدیده گردشگری به لحاظ درآمدزایی فراوان آن، بسیاری از کشورهای جهان را بر آن داشته است که سرمایه‌گذاری زیادی را به این بخش اختصاص دهند. جلب و جذب گردشگر به منظور بازدید از مکان‌های دیدنی به سرمایه‌گذاری بسیاری در زمینه آماده سازی مکان‌های مورد بازدید، احداث جاده‌های مطلوب و قابل دسترس، هتل‌های چند ستاره، وسایل نقلیه مناسب و نظایر این‌ها نیازمند است، اما در این میان جذب گردشگرانی که به منظور دیدن انواع مناظر طبیعی به منطقه سفر می‌کنند، با کمترین سرمایه‌گذاری نسبت به سایر انواع گردشگری میسر می‌گردد (کریم پور ریحان و شریف جاهد، ۱۳۹۶: ۶). همه این موارد در گرو برنامه‌ریزی دقیق و بلند مدت با چشم انداز واقع‌گرا امکان پذیر است. چرا که برنامه‌ریزی و توسعه صنعت گردشگری موضوع مهمی است که طرف‌های متفاوتی در آن وجود دارند. برقرار کردن تعادل بین نیازهای هر طرف و برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی پایدار برای گردشگری یک وظیفه بسیار مهم می‌باشد (عظیمی و حاجی پور، ۱۳۸۷: ۱۱). توجه به عرصه فرهنگی و اجتماعی گردشگری ضرورتی است انکارناپذیر که از سوی صاحب نظران بسیاری مورد تأکید قرار گرفته است. جاذبه‌های فرهنگی نقش بسزایی در شناساندن تمدن هر مرز و بوم و تبادل آن با دیگر نقاط جهان دارند. گردشگری بخشی جدایی‌ناپذیر از فرهنگ جامعه و نظام ارزشی آن می‌باشد؛ چنان که می‌توان گفت گردشگری از اختلاف فرهنگ‌ها و الگوهای اجتماعی متفاوت نشات می‌گیرد. گردشگر و میزبان با دو فرهنگ متفاوت با هم دیگر در تعامل قرار می‌گیرند که این اختلاف فرهنگ، تأثیراتی را بر پایداری هر دو جامعه موجب می‌شود. لذا ترویج پذیرش فرهنگ گردشگری از طریق ارتقای سطح تعامل اجتماعی ساکنین بومی در مواجهه با گردشگران نقش مهمی را در توسعه صنعت گردشگری ایفاء می‌نماید (صاحبی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴). از چالش‌هایی که در رابطه با سایت‌های گردشگری می‌توان به آن اشاره کرد تأمین امنیت گردشگران بوده که زمینه بازدید مجدد

¹ Yao & Fotheringham

² Pratt

³ Jin, Cheng, Xu, & Huang

⁴ Jina, Xu & Huang

گردشگران را فراهم می‌نماید. عوامل مؤثر در تأمین امنیت گردشگران مؤثر است که برخی شامل ساختارهای شهری و برخی دیگر نیز برگرفته از مدیریت سایت‌های گردشگری می‌باشد. مسائلی همچون کم توجهی به عوامل تأمین کننده امنیت اجتماعی مانند عدم نورپردازی صحیح و یا وجود کنج‌های خلوت، پنهان و تاریک و بدون حضور عموم مردم باعث رانده شدن افراد از این نقاط می‌شود. همچنین نحوه شکل‌گیری فضای شهری متناسب با حضور تمام قشرها و سنین، ضرورت حذف ناهنجاری‌های اجتماعی در خصوص شهروندان به وسیله افزایش نظارت اجتماعی و برقراری امنیت اجتماعی به کمک ساماندهی کالبدی و طراحی شهری و برنامه ریزی شهری، از جمله عواملی هستند که در تأمین امنیت گردشگران بسیار حائز اهمیت است.

فنی و محمدنژاد (۱۳۸۸) در تحقیق خود با عنوان نقش مدیریت شهری در توسعه گردشگری شهر رامسر به این نتیجه دست یافتند که شهرهایی مانند رامسر، پتانسیل‌های مناسب برای توسعه گردشگری هستند، اما به علت ضعف‌های مدیریت شهری، عدم یکپارچگی در بهره‌برداری پایدار از جاذبه، کمبود امکانات دسترسی و اطلاع‌رسانی و عدم هماهنگی سازمان‌های مربوطه نه تنها از توسعه پایداری فاصله گرفته بلکه روند منفی را طی می‌کند. عباسی و باقری (۱۳۸۹) نیز در تحقیق خود که با هدف بررسی راه‌های تأمین درآمد پایدار برای شهرداری‌های کشور صورت گرفت به این نتیجه رسیدند که پایداری در درآمد مستلزم آن است که اولاً اقلام از استمرار نسبی برخوردار باشند و ثانیاً این درآمدها شرایط کیفی شهر را در معرض تهدید و تخریب قرار ندهد. فتحی پور و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیق خود به بررسی جایگزینی صنعت گردشگری با درآمد نفت، از منظر ضرورت تحقق امنیت پایدار پرداختند که نتایج نشان داد مهیا شدن همه فاکتورهای رونق این صنعت مدرن در کشور ممکن است به بسیاری از مسائلی که هم‌اکنون با آنها مواجهه هستیم، پایان دهد. آرتور و میسا^۱ (۲۰۰۶) در تحقیق خود به این نتایج دست یافتند که مدیریت شهری باید به اقدامات و روش‌های مردم‌محلی در قالب رویکرد حرفه‌ای برای توسعه شهری احترام بگذارد. بدون مشارکت محلی، راهبرد پایدار نمی‌تواند تحقق یابد. در پژوهش گومز^۲ (۲۰۱۹) که با هدف ارزیابی یک استاندارد برای گردشگری پایدار از طریق چشم‌انداز صنعت محلی صورت گرفت، یافته‌ها حاکی از آن است که خصوصیات ساختاری بافت فرهنگی، سیاسی و اجتماعی و اقتصادی بر درک صنعت گردشگری محلی در مورد پایداری گردشگری تأثیر می‌گذارد. همچنین نتایج پژوهش سو^۳ و همکاران (۲۰۱۹) نشان داد که که نگرش گردشگری پایدار می‌تواند برای ارزیابی نگرش ساکنین به گردشگری پایدار در یک منطقه بومی استفاده شود.

مبانی نظری

توسعه پایدار

ریشه نگرش توسعه پایدار به نارضایتی از نتایج توسعه و رشد اجتماعی - اقتصادی در شهرها از منظر بوم‌شناختی (اکولوژی) بر می‌گردد. (کریمی و توکلی نیا، ۱۳۸۸: ۸۱). در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی افزون بر اهمیت یافتن آلودگی‌های محیطی، این نکته نیز روشن شد که مشکلات محیطی به وجود آمده،

¹ Arthur and Mensah

² Gkoumas

³ Hsu

ارتباط تنگاتنگی با نوع رابطه انسان و محیط پیرامون او دارد؛ بنابراین، پذیرفتن مدل‌های سنتی رشد و توسعه به زیر سؤال رفت (فهودی، رهنمایی، و تیموری، ۱۳۹۰: ۹۰). از دهه ۱۹۸۰ به بعد، توسعه پایدار به عنوان مفهوم اصلی و بنیادی در راهبرد حفاظت جهانی سازمان ملل در گزارش برانت لند قرار گرفت. گزارش خانم برانت لنت (۱۹۸۳)، توسعه پایدار را " توسعه‌ای که نیازهای نسل حاضر را بدون به خطر انداختن توانایی‌های آینده، برای برآوردن نیازهای خودشان" تعریف می‌کند. به عبارت دیگر توسعه‌ای که بتواند بخش‌های وسیعی از یک جامعه را بهره مند سازد. بنابراین، قبل از آنکه هر تصمیمی اتخاذ شود، نیاز است تا آثار آن بر جامعه، محیط و اقتصاد بررسی شود. همچنین، توجه به این نکته ضروری است که برنامه‌ها و کارهای اجرایی صورت گرفته در یک نقطه، علاوه بر آثار محلی خود، آثاری فرامحلی نیز خواهد داشت که بر روی سایر مناطق اثرگذار خواهد بود. علاوه بر این، تصمیماتی که در زمان حال صورت می‌گیرد، بر نسل‌های آتی نیز تأثیر گذار خواهد بود. تاکنون توافق عمومی که ابعاد مختلف توسعه پایدار را پوشش دهد و مورد توافق همه سیاستگذاران در مباحث توسعه پایدار باشد، صورت پذیرفته است.

گردشگری پایدار

صنعت توریسم از صنایعی است که در سال‌های اخیر به سرعت گسترش یافته و در ردیف یکی از بزرگ‌ترین منابع درآمد جهان در آمده است. همچنین باید افزود که چرخه عظیم مالی که به طور غیرمستقیم طول محور صنعت گردشگری می‌چرخد، به مراتب مهم تر از درآمدهای مستقیم بر اقتصاد جهانی تاثیرگذار است (محسنی، ۱۳۸۸: ۲). امروزه گردشگری به عنوان بزرگترین و پیچیده‌ترین صنعت دنیا به شمار می‌رود. تنوع ابعاد و پیچیدگی‌های صنعت گردشگری متناسب با مناطق جغرافیایی، زمینه‌های ویژه‌ای برای برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری می‌طلبد. زیرا با استفاده از ظرفیت‌های طبیعی و فرهنگی موجود می‌تواند نقش مهمی در ایجاد اشتغال و درآمد پایدار، حفاظت از میراث طبیعی، تاریخی و فرهنگی و در نهایت توسعه یکپارچه و درآمد پایدار داشته باشد (پوته ریگی و همکاران، ۱۳۹۸: ۵).

درآمد پایدار

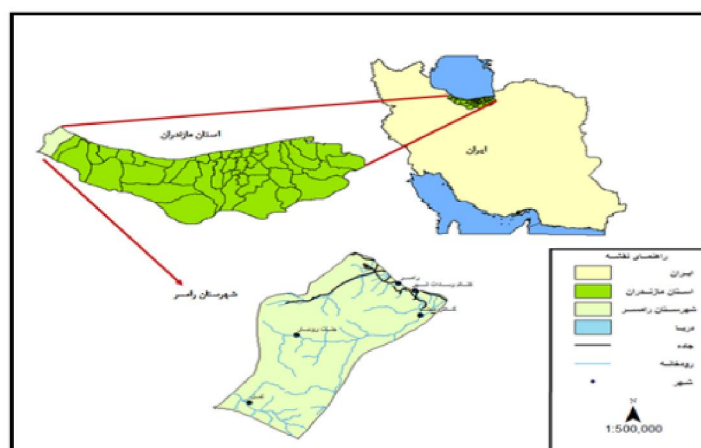
در اقتصاد شهری، درآمدهای پایدار باید از دو خصیصه تداوم پذیری و حفظ کیفی محیط شهری برخوردار باشند. تداوم پذیری به این مفهوم است که اقلام درآمدی باید به گونه‌ای باشند که در طول زمان قابل اتکا بوده و برای دستیابی به آن بتوان برنامه‌ریزی‌های لازم را انجام داد. بنابراین کلیه اقلام درآمدی که به هر دلیل تحت تأثیر شوکها، بحران‌ها، تغییر قوانین و مقررات و نوسانات اقتصادی قرار می‌گیرند، قابل اتکا نبوده و خصیصه اول پایداری را ندارند. از طرف دیگر، درآمدهای پایدار باید به گونه‌ای تعریف شوند که دستیابی به آنها شرایط کیفی شهر را به عنوان پدیده‌ای زنده، در معرض تهدید و تخریب قرار ندهد. به عبارتی دیگر، مطلوب بودن و سالم بودن درآمد، حائز اهمیت است. در واقع چنین نگرشی به درآمدهای شهری، همان نگرشی است که اقتصاددانان طی قرن بیستم بر آن در اقتصادهای ملی تأکید داشته‌اند (شرزه‌ای، ۱۳۸۷: ۲۱).

یکی از مهمترین دغدغه‌های مدیران و برنامه‌ریزان شهر، دست یابی به توسعه پایدار شهری است. با توجه به رشد شدید شهرنشینی، تقاضا برای کالاها و خدمات در شهرها از افزایش قابل ملاحظه‌ای برخوردار

است و در این راستا تأمین و اصلاح منابع مالی شهرداری‌ها، پایداری منابع درآمدی است؛ به طوری که این درآمدها باید علاوه بر داشتن قابلیت اتکاء و استمرار پذیری، تهدیدی برای توسعه پایدار شهری نیز نباشد (شرزه‌ای و ماجد، ۱۳۹۰: ۱۱). آنچه رسیدن به درآمد پایدار را با اهمیت جلوه می‌دهد، دستیابی به توسعه پایدار شهری می‌باشد که در گرو وجود شرایطی متعادل در تحقق برنامه‌های شهری خواهد بود و بی شک برای رسیدن به این مقصود، منابع پایدار شهری نقش تعیین کننده‌ای ایفا می‌کنند و نباید فراموش کرد که موفقیت شهری در تبیین حس مسئولیت و انگیزش شهروندی برای مشارکت در امور می‌باشد که منوط به تحقق مواردی از جمله اعتمادسازی و تحلیل هزینه‌های خدمات شهری است. و بالطبع همه فعالان اقتصادی اعم از بنگاه‌های خصوصی، عمومی و دولتی که استفاده کننده از امکانات شهری هستند، می‌بایست سهم خود را بابت بهره‌ای که از خدمات و فضای شهر می‌برند، به شهر و سایر شهروندان پرداخت نمایند. در این راستا گردشگری یکی از موضوعات مهمی است که می‌توان از طریق آن به توسعه درآمد پایدار دست یافت به گونه‌ای که با استفاده از پتانسیل‌های موجود و جاذبه‌های گردشگری فرهنگی، تاریخی و طبیعی می‌توان بسترهای لازم جهت دستیابی به درآمد پایدار را تأمین نمود.

منطقه مورد مطالعه شهرستان رامسر

رامسر که پیش از این سخت سر نام داشت، آخرین شهر غرب مازندران است. رامسر از سمت شرق به شیروود از غرب به شهر چابکسر دهستان اوشیان گیلان، از جنوب به کوه‌های البرز و از سمت شمال به دریای خزر محدود است. آب‌وهوای رامسر در تابستان گرم و مرطوب و در زمستان معتدل است. نزدیکی جنگل و دریا در این شهر زیبایی ویژه‌ای به این شهر داده‌است و این امر موجب جذب گردشگران در همه فصل‌های سال می‌شود. رامسر دارای فرودگاه است. طبق سرشماری سال ۹۵ شهر رامسر بالغ بر ۳۵،۹۹۷ نفر جمعیت دارد. این شهر سابقاً جزئی از شهرستان تنکابن بوده که در سال ۱۳۶۴ طبق تقسیمات جدید کشوری از این شهرستان جدا شده‌است. مردم رامسر گیلک هستند و به زبان گیلکی سخن می‌گویند.

نقشه ۱- موقعیت شهرستان رامسر
 مأخذ: وبسایت رسمی شهرداری رامسر

تله کابین رامسر

این مجموعه تفریحی که با نام تله کابین رامسر مشهور است در سال ۱۳۸۳ برای بهره بردن بیشتر گردشگران و مسافران از طبیعت زیبا و جنگل‌های سرسبز و کوهستانی این ناحیه ساخته شد. در این مجموعه تفریحی علاوه بر تله کابین تفریحات دیگری همچون زیپ لاین تله کابین، جت اسکی، کلوب ورزش‌های دریایی، پیست باگی، پیست کارتینگ باکارت، کشتی مایا، زمین‌بازی باشگاه پینت بال آرتمیس، شهربازی سرزمین رویاها، رستوران و کافی‌شاپ نیز وجود دارد. تله کابین رامسر معروف‌ترین و بزرگ‌ترین تله کابین ایران است که بین کوه و دریا و بر بالای جنگل‌های انبوه حرکت می‌کند. شروع تله کابین از ساحل خزر است و تا بالای کوه ایلمیلی ادامه دارد. تله کابین رامسر در ارتفاع ۷۰۰ متری، مسیری به طول ۲۰۰۰ متر را در مدت ۱۲ دقیقه با سرعت ۳ متر بر ثانیه طی می‌کند. تعداد کابین‌های تله کابین رامسر ۴۰ عدد است که ظرفیت هر کابین ۴ نفر می‌باشد.

چشمه آبگرم رامسر

آبگرم رامسر در سادات شهر رامسر در کوهپایه رامسر که دو سرچشمه اصلی به نام‌های محمود و عزیز گرما دارد، سرچشمه می‌گیرد. این منطقه به داشتن چشمه‌های معدنی مشهور است و هر ساله هزار مسافر و گردشگر از گوشه و کنار کشور برای استفاده از این آب‌ها به آب درمانی می‌پردازند. بخش‌های گسترده‌ای از مرکز شهر رامسر از آب‌های گرم معدنی با خاصیت‌های طبی و درمانی برخوردار بوده که گردشگران زیادی از این آب‌ها بهره‌مند می‌شوند. چشمه‌های آب گرم چندین رشته را تشکیل می‌دهند و به چشمه‌های گوگردی گازدار معروف هستند و در نقاطی مانند جواهرده، کتالم، سادات محله و خود شهر رامسر واقع شده‌اند که چشمه‌ها توسط اهالی محلی و گردشگران مورد استفاده قرار می‌گیرند و علاوه بر خاصیت درمانی این چشمه‌ها، طبیعت زیبا و محیطی دیدنی را برای عموم فراهم کرده‌اند.

روش تحقیق

به منظور ارزیابی عوامل مؤثر بر بهبود صنعت گردشگری با رویکرد توسعه درآمد پایدار در شهر رامسر بر اساس دو طرح چشمه آبگرم و تله کابین رامسر، ضمن مطالعه مستندات و پژوهش‌های صورت گرفته و همچنین از طریق مصاحبه با کارشناسان و متخصصان حوزه مدیریت شهری پنج شاخص اصلی و ۲۰ شاخص فرعی به عنوان اثرگذارترین شاخص‌های توسعه گردشگری و توسعه درآمد پایدار مالی مشخص گردید. جامعه آماری تحقیق حاضر تعداد ۱۲ نفر متخصص و کارشناس در نظر گرفته شد و پرسشنامه طراحی شده، بین ۱۲ نفر از متخصصین و کارشناسان توزیع گردید که تعداد ۱۰ عدد پرسشنامه به صورت پاسخ داده شده عودت داده شد. کارشناسان و متخصصان پاسخ دهنده شامل ۱۰ نفر از مسئولین کارشناسان حوزه مدیریت شهری می‌باشند که در رابطه با احداث تله کابین و همچنین توسعه چشمه آبگرم رامسر مسئولیت و مشارکت داشته‌اند و شامل چهار نفر از مسئولین شورای شهر از جمله رئیس محترم شورای شهر شهرستان رامسر، پنج نفر از کارشناسان و مسئولان شهرداری و یک نفر کارشناس مدیریت و برنامه‌ریزی شهری شهر رامسر، می‌باشند. بدین منظور و به جهت بررسی موضوع تحقیق پرسشنامه‌ای توسط محقق آماده گردید و در اختیار

جامعه آماری قرار گرفت. سپس داده‌های حاصل از تحقیقات میدانی و مصاحبه‌های صورت گرفته با استفاده از نرم افزار Expert Choice11 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که نتایج آن در قالب جداول و نمودارهای مربوطه ارائه گردیده است. به منظور تسهیل در وارد نمودن داده‌ها در نرم افزار اقدام به کدگذاری شاخص‌های اصلی و فرعی گردید که این کدگذاری مطابق با جدول شماره (۱) در نظر گرفته شده است.

جدول (۱) کدگذاری شاخص‌های اصلی و فرعی

ردیف	شاخص اصلی	کد مربوطه	شاخص‌های فرعی	کد مربوطه
1	مدیریت و برنامه‌ریزی	C1	c11	اطلاع رسانی و آگاهی بخشی از سایت‌های گردشگری
			c12	ایجاد سیستم اشتغال پایدار در سایت گردشگری
			c13	تغییر در سیستم‌های سنتی مدیریت گردشگری
			c14	برنامه‌ریزی و مدیریت بازارچه‌های سنتی در سایت گردشگری
2	امکانات رفاهی	C2	c21	احداث هتل‌های اقامتی در سایت گردشگری
			c22	ایجاد رستوران‌ها و سالن‌های غذاخوری در سایت گردشگری
			c23	تأمین پارکینگ مورد نیاز جهت خودروهای گردشگران
			c24	احداث فضای سبز و امکانات تفریحی مناسب در سایت گردشگری
3	مسائل امنیتی	C3	c31	حضور نیروی‌های انتظامی جهت تأمین امنیت
			c32	تأمین روشنایی کافی در سایت گردشگری
			c33	حذف فضاهای کور و خلوت
			c34	حضور نگهبان‌ها در پارکینگ و سایت گردشگری
4	مسائل اقتصادی	C4	c41	استفاده از پتانسیل بخش خصوصی به منظور سرمایه گذاری
			c42	ارائه تسهیلات جهت احداث اقامتگاه‌های کوتاه مدت در سایت گردشگری
			c43	تخصیص و تعریف بودجه برای زیر ساخت‌ها در سایت گردشگری
			c44	تخصیص هزینه‌های لازم جهت تبلیغات معرفی سایت گردشگری
5	مسائل فرهنگی و اجتماعی	C5	c51	ترویج پذیرش فرهنگ توریسم
			c52	برگزاری جشنواره‌های محلی در سایت گردشگری
			c53	برگزاری مسابقات فرهنگی در سایت گردشگری
			c54	ارتقای سطح تعامل اجتماعی افراد بومی در مواجهه با گردشگران

مأخذ: نگارنده

یافته‌های تحقیق

بررسی شاخص‌های اصلی

◀ ماتریس مقایسات زوجی شاخص‌ها با توجه به «هدف»

به منظور ارزیابی عوامل مؤثر بر بهبود صنعت گردشگری با رویکرد توسعه درآمد پایدار در شهر رامسر بر اساس دو طرح چشمه آبگرم و تله‌کابین رامسر پنج شاخص اصلی شامل "مدیریت و برنامه‌ریزی"،

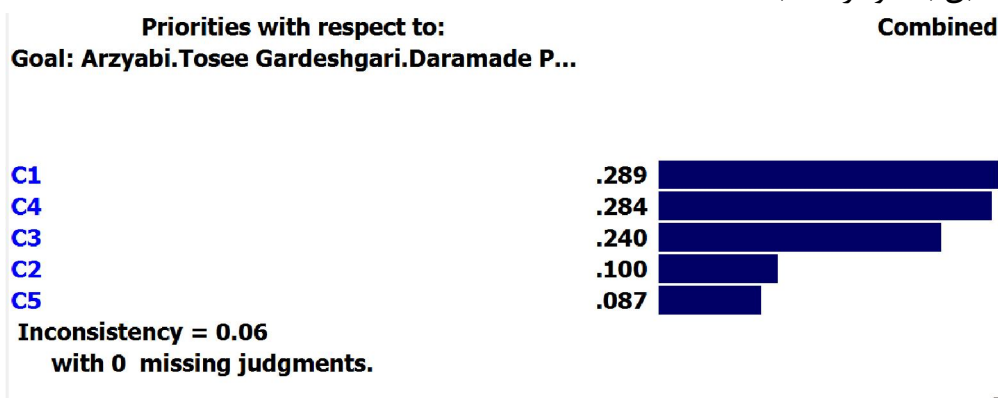
"امکانات رفاهی"، "مسائل امنیتی"، "امکانات رفاهی"، "امکانات رفاهی"، "امکانات رفاهی" و "مسائل فرهنگی و اجتماعی" مشخص شد که میانگین هندسی مقایسات صورت گرفته بر اساس نظرات ۱۰ نفر از کارشناسان و متخصصین بر اساس جدول (۲) بدست آمد.

جدول ۲- ماتریس مقایسات زوجی شاخص‌های اصلی با توجه به «هدف»

	C1	C2	C3	C4	C5
C1		3.81821	1.06656	1.53684	1.76815
C2			2.61791	3.87736	2.12546
C3				1.04302	2.50165
C4					4.36105
C5					

مأخذ: یافته‌های نگارنده

پس از تحلیل داده‌ها در نرم‌افزار Expert Choice، اوزان نهایی و اولویت شاخص‌های اصلی با توجه به هدف مطابق با نمودار (۱) بدست آمد.

نمودار ۱- اوزان نهایی و اولویت شاخص‌های اصلی با توجه به هدف

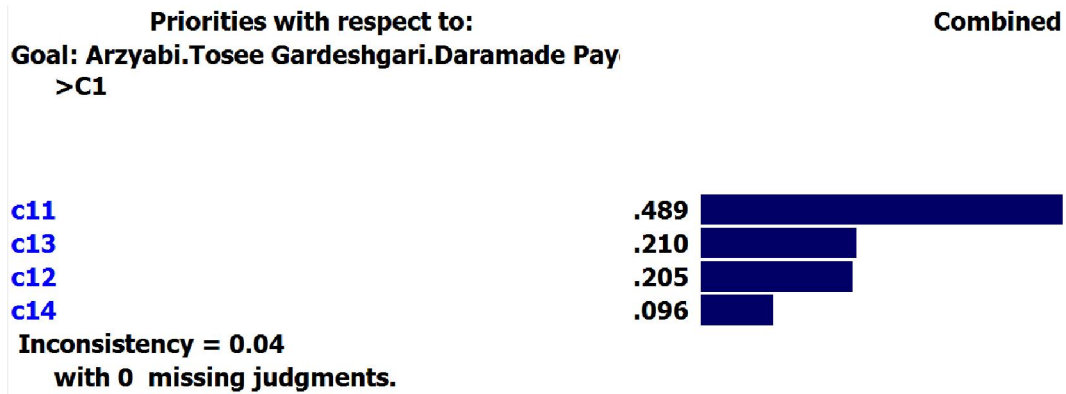
مأخذ: یافته‌های نگارنده

نمودار (۱) که در واقع از اجماع نظر کارشناسان و متخصصان حاصل شده است، نشان می‌دهد که شاخص "مدیریت و برنامه‌ریزی" با وزن ۰,۲۸۹ از بیشترین اهمیت برخوردار بوده و شاخص‌های "مسائل اقتصادی"، "مسائل امنیتی"، "امکانات رفاهی" و "مسائل فرهنگی و اجتماعی" به ترتیب با اوزان ۰,۲۴۰، ۰,۱۰۰، ۰,۰۸۷ و ۰,۰۶ در رتبه‌های دوم تا پنجم قرار دارند. همچنین همان‌گونه که مشاهده می‌شود نرخ ناسازگاری برابر ۰,۰۶ بدست آمد که چون کمتر از ۰,۱ است، لذا نشان دهنده مقبولیت نظر پاسخ دهندگان می‌باشد.

بررسی شاخص‌های فرعی

بررسی اولویت شاخص‌های فرعی براساس شاخص "مدیریت و برنامه‌ریزی" پس از بررسی وضعیت شاخص‌های اصلی و تعیین اوزان نهایی و اولویت آن‌ها، شاخص‌های فرعی تعریف شده بر اساس هدف تحقیق مورد بررسی قرار گرفت. پس از تحلیل داده‌ها در نرم افزار Expert Choice، اوزان نهایی و اولویت شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "مدیریت و برنامه‌ریزی" مطابق با نمودار (۲) به دست آمد.

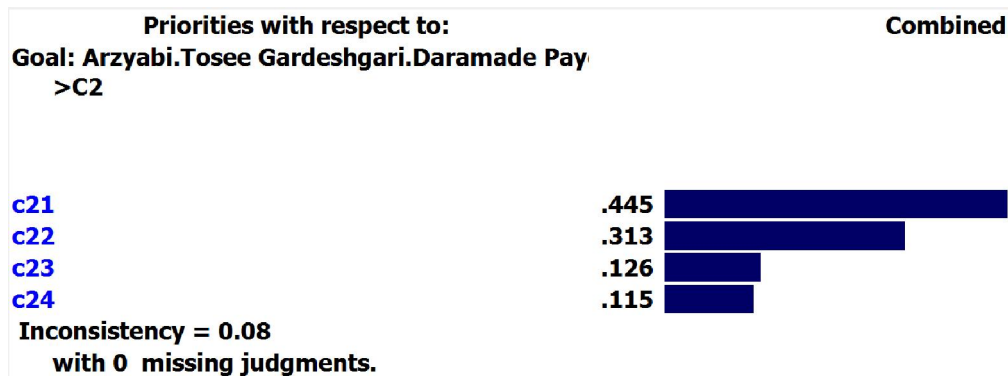

نمودار ۲- اوزان نهایی و اولویت شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "مدیریت و برنامه‌ریزی"
 مأخذ: یافته‌های نگارنده

نمودار (۲) که در واقع از اجماع نظر کارشناسان و متخصصان در رابطه با شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "مدیریت و برنامه‌ریزی" حاصل شده است، نشان می‌دهد که شاخص فرعی "اطلاع رسانی و آگاهی بخشی از سایت‌های گردشگری" با وزن ۰,۴۸۹ از بیشترین اهمیت برخوردار بوده و شاخص‌های فرعی "تغییر در سیستم‌های سنتی مدیریت گردشگری"، "ایجاد سیستم اشتغال پایدار در سایت گردشگری" و "برنامه‌ریزی و مدیریت بازارچه‌های سنتی در سایت گردشگری" به ترتیب با اوزان ۰,۲۰۵، ۰,۰۹۶ و ۰,۰۹۶ در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار دارند. همچنین همان‌گونه که مشاهده می‌شود نرخ ناسازگاری برابر ۰,۰۴ بدست آمد که چون کمتر از ۰,۱ است، لذا نشان دهنده مقبولیت نظر پاسخ دهندگان می‌باشد.

بررسی اولویت شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "امکانات رفاهی"
 پس از بررسی وضعیت شاخص‌های اصلی و تعیین اوزان نهایی و اولویت آن‌ها، شاخص‌های فرعی تعریف شده بر اساس هدف تحقیق مورد بررسی قرار گرفت. پس از تحلیل داده‌ها در نرم افزار Expert Choice، اوزان نهایی و اولویت شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "امکانات رفاهی" مطابق با نمودار (۳) به دست آمد.

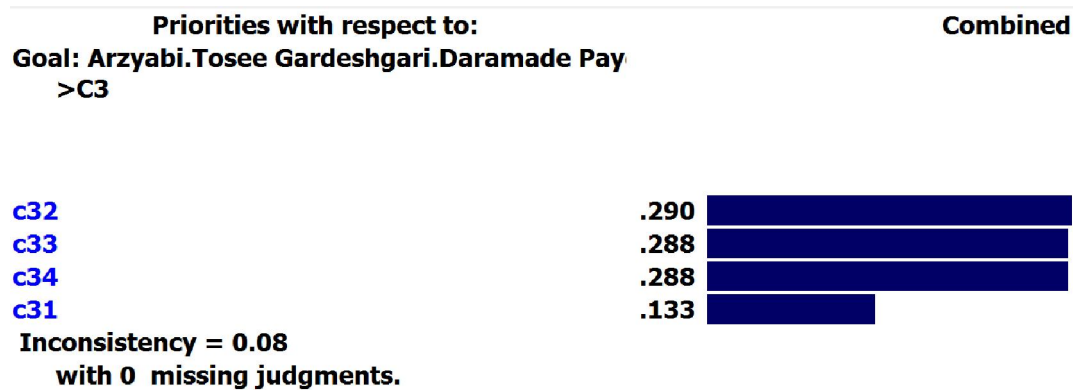

نمودار ۳- اوزان نهایی و اولویت شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "امکانات رفاهی"
 مأخذ: یافته‌های نگارنده

نمودار (۳) که در واقع از اجماع نظر کارشناسان و متخصصان در رابطه با شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "امکانات رفاهی" حاصل شده است، نشان می‌دهد که شاخص فرعی "احداث هتل‌های اقامتی در سایت گردشگری" با وزن ۰,۴۴۵ از بیشترین اهمیت برخوردار بوده و شاخص‌های فرعی "ایجاد رستوران‌ها و سالن‌های غذاخوری در سایت گردشگری"، "تأمین پارکینگ مورد نیاز جهت خودروهایی گردشگران" و "احداث فضای سبز و امکانات تفریحی مناسب در سایت گردشگری" به ترتیب با اوزان ۰,۳۱۳، ۰,۱۲۶ و ۰,۱۱۵ در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار دارند. همچنین هماهنگی که مشاهده می‌شود نرخ ناسازگاری برابر ۰,۰۸ بدست آمد که چون کمتر از ۰,۱ است، لذا نشان دهنده مقبولیت نظر پاسخ دهندگان می‌باشد.

بررسی اولویت شاخص‌های فرعی براساس شاخص "مسائل امنیتی"

پس از بررسی وضعیت شاخص‌های اصلی و تعیین اوزان نهایی و اولویت آن‌ها، شاخص‌های فرعی تعریف شده بر اساس هدف تحقیق مورد بررسی قرار گرفت. پس از تحلیل داده‌ها در نرم افزار Expert Choice، اوزان نهایی و اولویت شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "مسائل امنیتی" مطابق با نمودار (۴) به دست آمد.

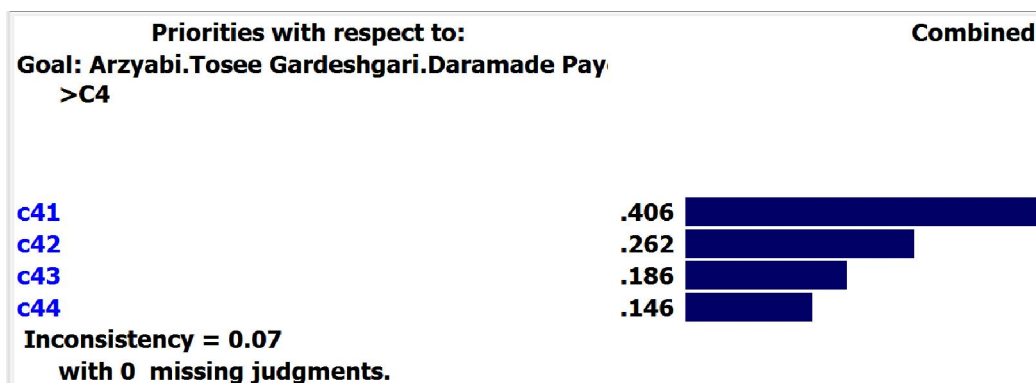
نمودار ۴- اوزان نهایی و اولویت شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "مسائل امنیتی"
مأخذ: یافته‌های نگارنده

نمودار (۴) که در واقع از اجماع نظر کارشناسان و متخصصان در رابطه با شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "مسائل امنیتی" حاصل شده است، نشان می‌دهد که شاخص فرعی "تأمین روشنایی کافی در سایت گردشگری" با وزن ۰,۲۹۰ از بیشترین اهمیت برخوردار بوده و شاخص‌های فرعی "حذف فضاهای کور و خلوت"، "حضور نگهبان‌ها در پارکینگ و سایت گردشگری" به صورت مشترک با وزن ۰,۲۸۸ در رتبه دوم و "حضور نیروی‌های انتظامی جهت تأمین امنیت" با وزن ۰,۱۳۳ در رتبه سوم قرار دارند. همچنین همان‌گونه که مشاهده می‌شود نرخ ناسازگاری برابر ۰,۰۸ بدست آمد که چون کمتر از ۰,۱ است، لذا نشان دهنده مقبولیت نظر پاسخ دهندگان می‌باشد.

بررسی اولویت شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "مسائل اقتصادی"

پس از بررسی وضعیت شاخص‌های اصلی و تعیین اوزان نهایی و اولویت آن‌ها، شاخص‌های فرعی تعریف شده بر اساس هدف تحقیق مورد بررسی قرار گرفت. پس از تحلیل داده‌ها در نرم افزار Expert Choice،

اوزان نهایی و اولویت شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "مسائل اقتصادی" مطابق با نمودار (۵) به دست آمد.

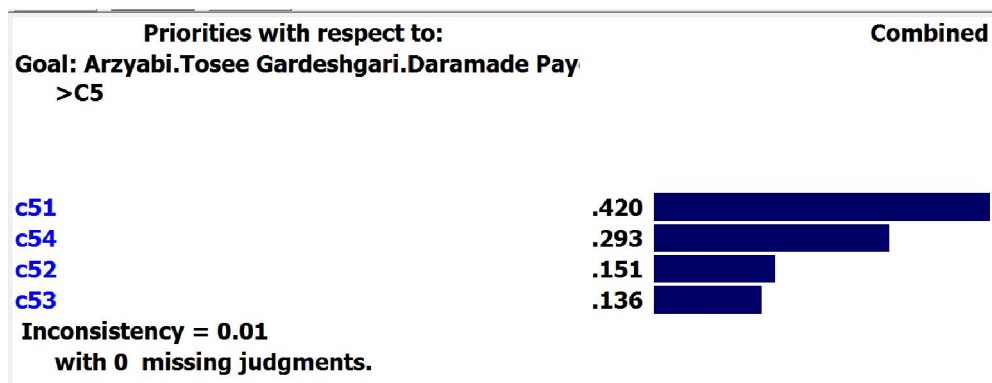

نمودار ۵- اوزان نهایی و اولویت شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "مسائل اقتصادی"
 ماخذ: یافته‌های نگارنده

نمودار (۵) که در واقع از اجماع نظر کارشناسان و متخصصان در رابطه با شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "مسائل اقتصادی" حاصل شده است، نشان می‌دهد که شاخص فرعی "استفاده از پتانسیل بخش خصوصی به منظور سرمایه‌گذاری" با وزن ۰,۴۰۶ از بیشترین اهمیت برخوردار بوده و شاخص‌های فرعی "ارائه تسهیلات جهت احداث اقامتگاه‌های کوتاه مدت در سایت گردشگری"، "تخصیص و تعریف بودجه برای زیر ساخت‌ها در سایت گردشگری" و "تخصیص هزینه‌های لازم جهت تبلیغات معرفی سایت گردشگری" به ترتیب با اوزان ۰,۲۶۲، ۰,۱۸۶ و ۰,۱۴۶ در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار دارند. همچنین همان‌گونه که مشاهده می‌شود نرخ ناسازگاری برابر ۰,۰۷ بدست آمد که چون کمتر از ۰,۱ است، لذا نشان دهنده مقبولیت نظر پاسخ دهندگان می‌باشد.

بررسی اولویت شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "مسائل فرهنگی و اجتماعی"

پس از بررسی وضعیت شاخص‌های اصلی و تعیین اوزان نهایی و اولویت آن‌ها، شاخص‌های فرعی تعریف شده بر اساس هدف تحقیق مورد بررسی قرار گرفت. پس از تحلیل داده‌ها در نرم افزار Expert Choice، اوزان نهایی و اولویت شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "مسائل فرهنگی و اجتماعی" مطابق با نمودار (۶) به دست آمد.

نمودار ۶- اوزان نهایی و اولویت شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "مسائل فرهنگی و اجتماعی"
 ماخذ: یافته‌های نگارنده

نمودار (۶) که در واقع از اجماع نظر کارشناسان و متخصصان در رابطه با شاخص‌های فرعی بر اساس شاخص "مسائل فرهنگی و اجتماعی" حاصل شده است، نشان می‌دهد که شاخص فرعی "ترویج پذیرش

فرهنگ توریسم" با وزن ۰,۴۲۰ از بیشترین اهمیت برخوردار بوده و شاخص‌های فرعی "ارتقای سطح تعامل اجتماعی افراد بومی در مواجهه با گردشگران"، "برگزاری جشنواره‌های محلی در سایت گردشگری" و "برگزاری مسابقات فرهنگی در سایت گردشگری" به ترتیب با اوزان ۰,۲۹۳، ۰,۱۵۱ و ۰,۱۳۶ در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار دارند. همچنین همان‌گونه که مشاهده می‌شود نرخ ناسازگاری برابر ۰,۰۱ بدست آمد که چون کمتر از ۰,۱ است، لذا نشان دهنده مقبولیت نظر پاسخ دهندگان می‌باشد.

محاسبه اوزان نهایی شاخص‌های اصلی و فرعی و رتبه بندی نهایی آن‌ها

با استفاده از پرسشنامه ساعتی، به جمع‌آوری نظرات خبرگان پرداخته شد. با محاسبه میانگین هندسی از نظرات خبرگان که ورودی نرم افزار Expert Choice است، مراحل محاسبات وزن شاخص‌ها، وزن نسبی شاخص‌های فرعی و همچنین وزن نهایی شاخص‌های فرعی طی شد که در جدول (۳) ارائه شده است. وزن نهایی هر شاخص فرعی، از حاصل ضرب وزن نسبی آن شاخص فرعی در وزن شاخص اصلی در همان خوشه، به دست می‌آید.

جدول ۳- اوزان نسبی و نهایی شاخص‌های فرعی و اولویت بندی آن‌ها

ردیف	شاخص اصلی	وزن شاخص	شاخص‌های فرعی	وزن نسبی شاخص در خوشه	وزن نهایی شاخص فرعی	رتبه شاخص فرعی
۱	مدیریت و برنامه‌ریزی (۱C)	0.289	اطلاع رسانی و آگاهی بخشی از سایت‌های گردشگری (۱۱C)	0.489	0.1413	1
			ایجاد سیستم اشتغال پایدار در سایت گردشگری (۱۲C)	0.205	0.0592	7
			تغییر در سیستم‌های سنتی مدیریت گردشگری (۱۳C)	0.21	0.0606	6
			برنامه‌ریزی و مدیریت بازارچه‌های سنتی در سایت گردشگری (۱۴C)	0.096	0.0277	14
2	امکانات رفاهی (۲C)	0.1	احداث هتل‌های اقامتی در سایت گردشگری (۲۱C)	0.445	0.0445	9
			ایجاد رستوران‌ها و سالن‌های غذاخوری در سایت گردشگری (۲۲C)	0.313	0.0313	13
			تأمین پارکینگ مورد نیاز جهت خودروهای گردشگران (۲۳C)	0.126	0.0126	17
			احداث فضای سبز و امکانات تفریحی مناسب در سایت گردشگری (۲۴C)	0.115	0.0115	19
3	مسائل امنیتی (۳C)	0.24	حضور نیروی‌های انتظامی جهت تأمین امنیت (۳۱C)	0.133	0.0319	12
			تأمین روشنایی کافی در سایت گردشگری (۳۲C)	0.29	0.0696	4
			حذف فضاهای کور و خلوت (۳۳C)	0.288	0.0691	5
			حضور نگهبان‌ها در پارکینگ و سایت گردشگری (۳۴C)	0.288	0.0691	5
4	مسائل	0.284	استفاده از پتانسیل بخش خصوصی به منظور سرمایه	0.406	0.1153	2

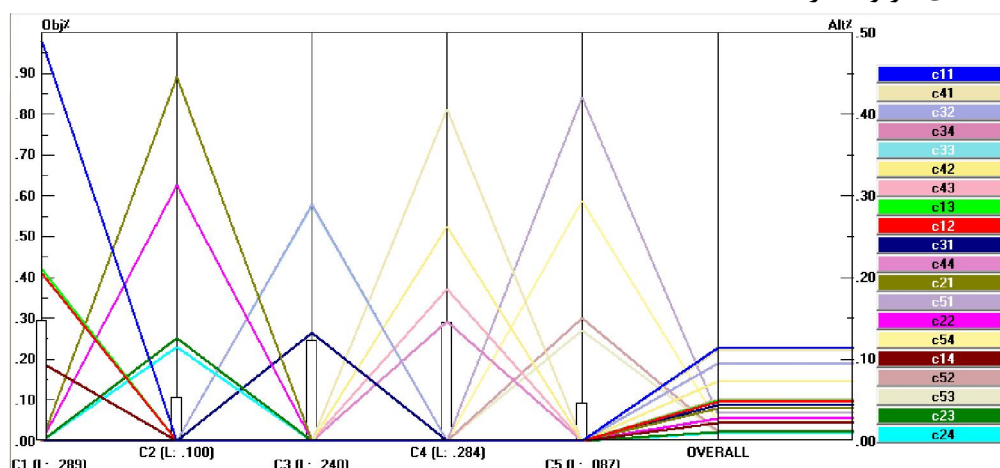
			گذاری (۴۱c)		اقتصادی (۴C)	
3	0.0744	0.262	ارائه تسهیلات جهت احداث اقامتگاه‌های کوتاه مدت در سایت گردشگری (۴۲c)			
8	0.0528	0.186	تخصیص و تعریف بودجه برای زیر ساخت‌ها در سایت گردشگری (۴۳c)			
10	0.0415	0.146	تخصیص هزینه‌های لازم جهت تبلیغات معرفی سایت گردشگری (۴۴c)			
11	0.0365	0.42	ترویج پذیرش فرهنگ توریسم (۵۱c)	0.087	مسائل فرهنگی و اجتماعی (۵C)	5
16	0.0131	0.151	برگزاری جشنواره‌های محلی در سایت گردشگری (۵۲c)			
18	0.0118	0.136	برگزاری مسابقات فرهنگی در سایت گردشگری (۵۳c)			
15	0.0254	0.293	ارتقای سطح تعامل اجتماعی افراد بومی در مواجهه با گردشگران (۵۴c)			

مأخذ: یافته‌های نگارنده

همانطور که در جدول (۳) مشاهده می‌شود، شاخص فرعی "اطلاع رسانی و آگاهی بخشی از سایت‌های گردشگری (c11)" از زیرمجموعه شاخص اصلی "مدیریت و برنامه‌ریزی" و شاخص‌های فرعی "استفاده از پتانسیل بخش خصوصی به منظور سرمایه‌گذاری (c41)" و "ارائه تسهیلات جهت احداث اقامتگاه‌های کوتاه مدت در سایت گردشگری (c42)" از زیرمجموعه شاخص‌های اصلی "مسائل اقتصادی" به ترتیب با اوزان نهایی ۰،۱۴۱۳، ۰،۱۱۵۳ و ۰،۰۷۴۴ رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند.

تحلیل حساسیت شاخص‌های فرعی و اصلی

تحلیل حساسیت تعیین می‌کند که با در نظر گرفتن یک مجموعه مفروضات خاص، چگونه مقادیر متفاوت یک شاخص بر سایر شاخص‌ها اثر می‌گذارد. این تکنیک با شرایط مرزی خاصی به کار می‌رود، که به نقش هر کدام از شاخص‌ها در گروه مربوطه بستگی دارد. در نمودار (۷) تحلیل حساسیت شاخص‌های فرعی بر اساس خوشه‌های مربوطه ارائه شده است.

نمودار ۷- نمودار تحلیل حساسیت شاخص‌های اصلی و فرعی بر اساس هدف

همان‌گونه که در نمودار (۷) مشاهده می‌شود در تحلیل حساسیت نسبت به هدف کلی، بیشترین حساسیت مربوط به شاخص مدیریت و برنامه‌ریزی و سپس شاخص مسائل اقتصادی می‌باشد. همچنین بیشترین حساسیت در بین شاخص‌های فرعی مربوط به اطلاع رسانی و آگاهی بخشی از سایت‌های گردشگری از شاخص اصلی مدیریت و برنامه‌ریزی می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی عوامل مؤثر بر بهبود صنعت گردشگری با تأکید بر توسعه درآمد پایدار در شهر رامسر در رابطه با دو طرح چشمه آبگرم و تله‌کابین رامسر صورت گرفت. نتایج این بررسی نشان داد که در راستای توسعه درآمد پایدار از صنعت گردشگری نیازمند توجه به شاخص‌های توسعه پایدار به منظور ارتقای سطح گردشگری در این شهرستان می‌باشد. بر اساس نتایج بدست آمده شاخص مدیریت و برنامه‌ریزی در رتبه نخست این ارزیابی قرار گرفت که این موضوع حاکی از نقش و اهمیت برنامه‌ریزی در صنعت گردشگری می‌باشد به گونه‌ای که با وجود تأمین تمامی شاخص‌ها در صورت عدم تدوین برنامه‌ای که چشم‌انداز صنعت گردشگری را به خوبی روشن نماید، وجود منابع مالی و رفاهی کمکی به صنعت گردشگری در این شهرستان نخواهد نمود و امنیت مورد نظر گردشگران نیز تأمین نخواهد شد. همچنین مسائل فرهنگی و اجتماعی نیز در گرو مدیریت قوی و کارآمد در حوزه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری و بخصوص مدیریت حوزه گردشگری امکان پذیر خواهد بود. همچنین مسائل اقتصادی به عنوان دومین شاخص با اهمیت از نظر کارشناسان و متخصصین به عنوان یک اهرم پرش توسعه گردشگری در شهرستان رامسر می‌باشد که نیازمند تخصیص منابع و بودجه‌های لازم به منظور ایجاد و توسعه زیرساخت‌های موجود در این شهرستان می‌باشد. یکی دیگر از دغدغه‌های تمامی گردشگران در هر نقطه از جهان امنیت می‌باشد که گردشگران بتوانند با خیال راحت از مقصد خود بازدید نموده و در صورت نیاز بتوانند در آنجا اسکان داشته باشند، لذا توجه به موضوع امنیت گردشگران در دو سایت مورد بررسی به دلیل گستردگی وسعت سایت و عدم پوشش روشنایی کافی و همچنین وجود فضاهای خلوت و دور افتاده بسیار حائز اهمیت است. همچنین امکانات رفاهی موجود در منطقه در هر سطحی که باشند نیازمند توسعه و تجهیزاتی متناسب با ظرفیت‌های گردشگری این شهرستان است که باید بر اساس نیازسنجی‌هایی که باید صورت گیرد، میزان پارکینگ، رستوران‌ها و سالن‌های غذاخوری در نظر گرفته شود. همچنین تغییر مدیریت سنتی گردشگری بر اساس نیازهای روز گردشگران می‌تواند به ترغیب گردشگران داخلی و خارجی در این منطقه کمک زیادی نموده و همچنین آموزش پرسنل و ساکنین بومی اطراف دو سایت مورد بررسی در رابطه با حضور گردشگران داخلی و خارجی با فرهنگ‌های مختلف و قبول فرهنگ‌های دیگر می‌تواند بر توسعه صنعت گردشگری در این شهرستان کمک نماید. چرا که وجود دو جاذبه گردشگری آبگرم و تله‌کابین به دلیل قابلیت استفاده در دو فصل زمستان و تابستان می‌تواند با در نظر گرفتن مسائل مطرح شده زمینه توسعه گردشگری و توسعه درآمد پایدار را در این شهرستان فراهم نماید. چرا که درآمد پایدار آنگونه که در مباحث نظری به آن پرداخته شد در گرو تداوم و استمرار درآمد از طریق ارائه خدمات با کمترین حضور نیروهای انسانی و مدیریت نهادهای خدمت رسانی از جمله شهرداری و شورای شهر و از طریق تدوین طرح‌ها و استراتژی‌های پویا و کارآمد امکان پذیر خواهد بود.

منابع و مآخذ:

۱. پوته ریگی، م.، امیری، م.، محمدی، ع. ۱۳۹۸. توسعه گردشگری پایدار با مشارکت جوامع محلی، چهارمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری، مدیریت شهری و محیط زیست، تهران، ۱۱ اسفند. ۲۹۷-۳۱۲.
۲. توکلی، ح. ۱۳۹۸. صنعت گردشگری؛ فرصت‌ها و چالش‌های پیش روی آن در رشد و توسعه ملی. همایش ملی توسعه پایدار (با رویکرد فرصت‌ها و چالش‌های سرمایه‌گذاری در منطقه ترشیز)، تهران، ۲۲ آبان. ۴۴۱-۴۵۳.
۳. شرزهای، غ. ماجد، و. ۱۳۹۰. تأمین مالی پایدار شهر؛ چگونگی تأمین مالی به منظور توسعه پایدار شهری، نشریه مدیریت شهری، ۷(۳): ۲۹۹-۳۱۶.
۴. صاحبی، ش.، سجاسی قیداری، ح.، قاسمی، م. ۱۳۹۸. تحلیل مفهومی اثرات فرهنگی توسعه گردشگری در مناطق روستایی با رویکرد پایداری فرهنگی، همایش ملی توسعه پایدار (با رویکرد فرصت‌ها و چالش‌های سرمایه‌گذاری در منطقه ترشیز)، تهران، ۲۲ آبان. ۴۴۱-۴۵۳.
۵. عباسی کشکولی، م.، باقری کشکولی، ع. ۱۳۸۹. راه‌های تأمین درآمد پایدار برای شهرداری‌های کشور، فصلنامه اندیشه و پژوهش، سال دهم، شماره ۹۸.
۶. عظیمی، ف.، پورقهرمانی، ب. ۱۳۹۸. دومین کنفرانس ملی پدافند سایبری، نقش فضای سایبری در توسعه امنیت گردشگری، تهران، ۲۱ خرداد. ۷۴۲-۷۳۳.
۷. عظیمی، ن.، حاجی پور، ع. ۱۳۸۷. برنامه‌ریزی توسعه صنعت گردشگری و اکوتوریسم برای توسعه اقتصادی مطالعه موردی برنامه‌ریزی در ایران، فصلنامه علمی پژوهشی علوم محیطی، ۱(۶): ۲۴۲-۲۵۶.
۸. فتحی پور، ا.، قدمی، م.، هندیانی، ع.، رضایی، ع. ۱۳۹۷. جایگزینی صنعت گردشگری با درآمد نفت، ضرورت تحقق امنیت پایدار، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال بیست و یکم، شماره سوم، مسلسل ۸۱.
۹. فنی، ز. محمدنژاد، ع. ۱۳۸۸. نقش مدیریت شهری در توسعه گردشگری شهر رامسر، فصلنامه مطالعات جهانگردی شماره ۱۱.
۱۰. کریم پور ریحان، م.، شریف جاهد، ش. ۱۳۹۶. مدیریت و برنامه‌ریزی راهبردی توسعه پایدار گردشگری استان کرمان با تأکید بر گردشگری کویر شهداد، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا(برنامه‌ریزی منطقه ای)، ۴(۷): ۳۲۹-۳۴۱.
۱۱. محسنی، ر. ۱۳۸۸. گردشگری پایدار در ایران: کارکردها، چالش‌ها و راهکارها، نشریه فضای جغرافیایی، ۹(۲۸): ۱۴۹-۱۷۱.
12. Aristeidis Gkoumas.2019. Evaluating a standard for sustainable tourism through the lenses of local industry, Volume 5, Issue 11, November 2019, e02707.
13. Arthur and Mensah.2006. urban management and heritage tourism for sustainable development, management of invironmental quality:an international journal, vol.17, No.3
14. Cheng,J., Jing,X., Zhenfang,H.2019. Spatiotemporal analysis of regional tourism development: A semiparametric Geographically Weighted Regression model approach, Habitat International, Volume 87, May 2019, Pages 1-10.
15. Cheng-Yu Hsu Mei-Yen Chen Gyan P.Nyaupane Shin-HueiLin.2019. Measuring sustainable tourism attitude scale (SUS-TAS) in an Eastern island context, Tourism Management Perspectives, Volume 33, January 2020, 100617